

สาระสำคัญในบท ประกอบด้วย

- 1.1 ความสำคัญของปัญหา (Statement of problems)
- 1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา (Aims of the study)
- 1.3 ขอบเขตของการศึกษา (Scope of the study)
- 1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Contributions of the study)

1.1 ความสำคัญของปัญหา (Statement of problems)

ตลอดทศวรรษที่ผ่านมาผลกระทบการขยายตัวของเมือง และการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปสู่ท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาค อย่างไรก็ตามผู้คนยังไขว่คว้าหาความสุขทาง วัตถุประสงค์เพื่อความสงบสุขจากปัจจัยภายนอก ปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานมุ่งอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ยังคงดำเนิน อยู่ไม่เพียงเพื่อแสวงหาแหล่งรายได้ ความสงบสุข และความเจริญทางวัตถุ ความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ระหว่างผู้คนกับถิ่นฐานบ้านเกิด และสภาพแวดล้อมชุมชนเริ่มถูกละเลย เอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ สละสลวยหลายชั่วอายุคนเริ่มเฉื่อยและเลือนหายไปทีละน้อยทีละน้อย บ้างก็ถูกคุกคามด้วย กระบวนการพัฒนาของเมืองที่แทรกซึมเข้าไปทุกหัวระแหง ประกอบกับวิถีชีวิตคนในชุมชนเริ่ม เปลี่ยนแปลงตามบทบาทของวิถีชีวิตคนเมืองมากยิ่งขึ้น ท่ามกลางการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วและต่อเนื่องในสังคมไทย ส่งผลกระทบและทำลายความอยู่รอดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมท้องถิ่น และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างไร้ พรมแดนของภูมิภาคอาเซียนเป็นความท้าทายสำคัญที่ทุกประเทศต้องเตรียมพร้อม การเข้าใจและ ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตนเอง และการจัดการที่เหมาะสมเป็น กระบวนการสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และมรดกวัฒนธรรมของชาติ

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นแนวทางในการดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของ วัฒนธรรมชุมชนในเชิงอนุรักษ์ แต่ยังเป็นแนวทางที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็น ทิศทางและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและจัดการมรดกวัฒนธรรมที่หลายประเทศในภูมิภาคเอเชียให้ ความสำคัญ ดังนั้นการทำความเข้าใจและหาแนวทางจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญ ในการพัฒนาประเทศ แม้มีความพยายามจากหลายภาคส่วน ร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ ให้การสนับสนุน ทำความเข้าใจ และเผยแพร่แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการนำไปประยุกต์ปฏิบัติใช้ยังไม่กว้างขวาง อีกทั้ง ยังไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนอย่าง

เป็นรูปธรรม ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากแนวทางและแผนพัฒนาชุมชนดังกล่าว มักถูกร่างขึ้นโดยไม่ได้คำนึงถึงแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้การปฏิบัติใช้มักไม่ต่อเนื่องและไม่ประสบความสำเร็จในระยะยาว ดังนั้นการนำแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนมาประยุกต์ปฏิบัติใช้จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างในแต่ละบริบทของแต่ละพื้นที่

การศึกษาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับชุมชนที่เลือกศึกษา ซึ่งพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนไผ่ขื่อน้ำ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลมะตูม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากมีความน่าใจหลายประการ ประการแรก คือ ความเป็นชุมชนริมน้ำ เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวพิษณุโลก ดังปรากฏอยู่ในการศึกษาของเฉลิมชัย เกรียงชัย (2543) ที่สันนิษฐานอายุชุมชนได้กว่า 246 ปี จนถึงปัจจุบัน ประการที่สอง ชุมชนไผ่ขื่อน้ำมีสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีศักยภาพสูง เพราะชุมชนนี้ไม่เพียงแต่เป็นชุมชนเก่าแก่ ริมน้ำนาน แต่ยังมีวัดไผ่ขื่อน้ำ และศาสนสถานที่สำคัญเชิงประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังสะท้อนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจ วิถีชีวิตชุมชนดำเนินอย่างเรียบง่าย และยังคงเชื่อมโยงกับการทำเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีพื้นถิ่นที่หลากหลาย ประการที่สาม คือ ผลกระทบจากการพัฒนาถนนหนทางและการขยายตัวของเมืองนำความเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนไผ่ขื่อน้ำอย่างต่อเนื่อง หากไม่มีการจัดการที่เหมาะสม เพื่อรับมือกับผลกระทบที่คุกคามจากภายนอก การดำรงอยู่ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนไผ่ขื่อน้ำคงจะกลายเป็นเพียงภาพเล่าในอดีต จึงเป็นที่มาของการศึกษาแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไผ่ขื่อน้ำในครั้งนี้ ทั้งนี้โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา (Aims of the study)

เพื่อศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไผ่ขื่อน้ำ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก และหาแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไผ่ขื่อน้ำ

1.3 ขอบเขตของการศึกษา (Scope of the study)

ขอบเขตประเด็นการศึกษา งานวิจัยนี้ครอบคลุม 2 ประเด็นหลัก ประการแรก คือ การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไผ่ขื่อน้ำ ซึ่งครอบคลุมทั้งสภาพภูมิทัศน์ที่เป็นองค์ประกอบเชิงกายภาพ และสภาพนิเวศน์วัฒนธรรมที่เป็นองค์ประกอบเชิงกระบวนการซึ่งเป็นเชิงนามธรรม ประเด็นที่สอง คือ การหาแนวทางเพื่อจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไผ่ขื่อน้ำ

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ชุมชนไผ่ขอน้ำ ประกอบด้วย หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ซึ่งอยู่ในพื้นที่บริหารจัดการขององค์การปกครองส่วนตำบลมะตูม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก คำว่า “ชุมชน” ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ มีความหมายครอบคลุมถึง ผู้อยู่อาศัยภายในพื้นที่ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ (เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) ภาคเอกชน (ทั้งผู้ประกอบการ และหน่วยงานอิสระ) และภาคชุมชน (ชาวบ้าน, ผู้นำชุมชน รวมทั้งผู้นำทางศาสนา) โดยชุมชนเหล่านี้เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน เพื่อหาแนวทางสำหรับนำไปปฏิบัติใช้ในชุมชนร่วมกัน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Contributions of the study)

ประโยชน์ที่ก่อให้เกิดแก่ชุมชนโดยตรง มี 3 ประการ ประการแรก การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อจัดทำแผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนตระหนักถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนของตนยิ่งขึ้น ประการที่สอง คือ ผู้นำชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นได้นำแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมไปประยุกต์ปฏิบัติใช้ในชุมชนตนเอง และประการสุดท้าย คือ ผู้นำชุมชนได้รับมอบแผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไผ่ขอน้ำ ไปใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์เส้นทางการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน และผู้มาเยี่ยมเยือนชุมชนไผ่ขอน้ำ

ประโยชน์จากการพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้นอกชั้นเรียน โดยสร้างรูปแบบกิจกรรม "สถาปนิกเดินดิน" ซึ่งเกิดจากการประยุกต์และพัฒนาจากเครื่องมือมนุษยวิทยาเดินดิน ของนายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2545) โดยใช้การบูรณาการการเรียนการสอนศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมและผังเมืองร่วมกับการศึกษาวิจัยพื้นที่เชิงลึก ซึ่งเป็นนวัตกรรมการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ที่น่าสนใจ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง 3 ภาคส่วนหลัก ได้แก่ ภาคสถาบันการศึกษา ทั้งผู้วิจัย และนิสิตนักศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอแนวคิดมุมมองทางวิชาการในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นหน่วยหลักในการนำแนวคิดไปประยุกต์ปฏิบัติใช้บริหารจัดการและพัฒนาในระดับพื้นที่โดยตรง และประการสำคัญ คือ ภาคชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยตรง ในการตระหนักถึงความสำคัญและเข้าใจคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ความร่วมมือของทั้งสามภาคส่วน ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบในการพัฒนาแนวทางเพื่อบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนอย่างเหมาะสมในระยะยาว

ประโยชน์เชิงวิชาการผ่านการถอดบทเรียนจากการวิจัย โดยถ่ายทอดแก่สาธารณะ ก่อให้เกิดประโยชน์เชิงวิชาการ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยใน 3 ลักษณะ รูปแบบแรก คือ การนำผลการศึกษาไปปรับปรุงและพัฒนาเนื้อหาสาระการเรียนการสอน ในรายวิชาการออกแบบและวางผังเมือง รูปแบบที่สอง คือ การเผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบการตีพิมพ์เผยแพร่ และนำเสนอในการประชุมวิชาการ และรูปแบบที่สาม คือ การเผยแพร่แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน ในลักษณะโครงการบริการวิชาการ สำหรับประยุกต์ปฏิบัติใช้ในชุมชนริมน้ำอื่นๆ ซึ่งมีบริบทคล้ายคลึงกับชุมชนไผ่ขอน้ำ